

НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Михайло Диба,
д.е.н., проф.,
Євгенія
Поліщук,
к.е.н., ст. викладач
кафедри
банківських
інвестицій
ДВНЗ «КНЕУ
ім. Вадима
Гетьмана»

Розглянуто основні наслідки глобалізації у банківській системі під впливом світової фінансової кризи.

Економічний, соціально-політичний, культурний розвиток людства на межі ХХ-ХХІ ст. відбувається під знаком глобалізації. Зростають міжнародна торгівля та інвестиції, небачених досі масштабів досягла диверсифікація світових фінансових ринків і ринків робочої сили, відчутно зросла роль ТНК у світогосподарських процесах, загострилася глобальна конкуренція, з'явилися системи глобального менеджменту. Питання впливу глобалізації на банківську систему України у кризовий період та її наслідків для його подальшого розвитку безумовно є актуальним.

Зазначимо, що банківську систему з відкритим типом ринкової економіки важко уявити поза впливом процесів глобалізації. Це об'єктивне явище в розвитку сучасного світу, що у своїй основі не залежить від волі й бажань окремих людей і країн. Можна обговорювати варіанти конкретних напрямів (серед яких, наприклад, вступ України до Світової організації торгівлі) та механізмів розвитку глобалізації, але її суті – формуванню цілісної глобальної цивілізації – альтернативи не існує.

Метою статті є визначення наслідків глобалізації у банківській сфері під впливом світової фінансової кризи.

Серед вітчизняних дослідників проблем глобалізації фінансового сектору, у тому числі банківського, можна виділити праці В. Андрійчука, Г. Башинської, О. Білоруса, В. Білошапки, В. Вергуна, Б. Губського, М. Диби, І.Кропивного, Д. Лук'яненка, Т.Майорової, О.Мозгового, З.Луцишин, В. Новицького, Є. Панченка, Ю. Пахомова, А. Поручника, Л.Примостки, О. Рогача, В. Сіденка, С. Сіденко, А.Сундука, А. Філіпенка, Т. Циганкової, В. Чужикова, А. Чухна, В. Шевчука. У їх працях здебільшого обґрунтовуються національні інтеграційні пріоритети, механізми залучення й ефективного використання іноземних інвестицій у реалізації соціально значущих проектів і програм. Щодо зарубіжних вчених, які досягли значних наукових результатів, варто зазначити роботи Д. Белла, Т. Бентлі, Дж. Б'юкенена, Р. Вер-

нона, Дж. Гелбрейта, М. Гальвановського, С. Долгова, П. Друкера, К. Ероу, Л. Ерхарда, Дж. Майера, М. Вжосека, Дж. Маршала, А. Мовсеяна, Д. Норта, С. Огнівцева, В. Ойкена, Д. Олесевича, Лі Радеба, Дж. Сороса, Дж. Стігліца, Д. Флекснера Ф. Фукуяма, О. Юданова та інших. За кордонна наукова думка орієнтована на аналіз проблематики інвестиційного глобалізму включно із його соціальним компонентом. Не зважаючи на досить потужний пласт наукових досліджень у цьому напрямі, маємо констатувати, що питанням розвитку банківської системи в умовах глобалізації під час кризи у вітчизняній літературі не приділяється належної уваги.

Слід зазначити, що питання стосовно ефективності глобалізації в усіх її проявах є досить спірним, у тому числі і у банківській сфері. Так, прибічники глобалізації стверджують, що вона неминуха, і описують її блага; противники яскраво змальовують у подробицях її небажані наслідки і вимагають її припинення. Для того, щоб визначити нашу позицію стосовно такого складного явища у суспільстві як глобалізація, наведемо спочатку кілька міркувань стосовно сутності цього поняття.

В усіх наведених у табл. 1 визначеннях вказано про об'єднання економічних систем, а це свідчить про інтеграцію та уніфікацію фінансових, зокрема банківських, систем країн світу – учасниць процесу глобалізації (глобалізація банківського сектору є складовою фінансового). Окрім того, деякі

Визначення глобалізації у літературних джерелах [1-4]

Визначення	Автор
<i>Глобалізація</i> - процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції і уніфікації.	Гринин Л. Е.
<i>Глобалізація</i> - це процес всезростаючої дії різних чинників міжнародного значення (наприклад, тісних економічних і політичних зв'язків, культурного та інформаційного обміну) на соціальну дійсність в окремих країнах.	Дж. Стігліц
<i>Глобалізація</i> – процес, що відображає перехід від економік окремих країн до єдиної економічної системи.	Башинська Г.І.
<i>Глобалізація</i> (глобалізм) – зростання ролі зовнішніх чинників (економічних, соціальних і культурних) у відтворенні всіх країн-учасниць цього процесу, формування єдиного світового ринку (ринків) без національних бар'єрів і створення єдиних юридичних умов для всіх країн.	Дж. Гелбрейт

науковці стверджують, що глобалізація світового фінансового простору – це одна з найбільш дієвих та потужних складових глобалізації економіки в цілому [5]. І ми з цим погоджуємося, оскільки фінансовий сектор є кровоносною системою економіки будь-якої країни незалежно від типу її устрою.

Далі, на наш погляд, цілком логічно окремо дати визначення глобалізації у банківській системі, оскільки саме це є об'єктом нашого дослідження. Дослідивши різні наукові думки стосовно глобалізації в цілому, пропонуємо розглядати це поняття з такого погляду: глобалізація у банківській системі – це об'єднання, взаємозалежність, уніфікація та інтеграція банківської системи окремої країни у світову.

Банківська система України вже давно відчуває на собі вплив глобальних процесів, які мають позитивні та негативні прояви. Глобалізація торкнулась українських комерційних банків ще в 90-х рр. минулого століття, проте широкого розмаху вона сягнула у 2006–2007 рр.. Той період характеризувався швидкою експансією іноземних фінансових груп на ринок фінансових послуг України, у тому числі і банківських.

Як свідчать дані табл. 2, кількість банків з частиною іноземного капіталу та зі 100% -ним іноземним капіталом помітно зростає починаючи з 2006 року – з 3,87 до 9,09 %. Така ситуація склалася через зміну законодавства, що сприяла цьому процесу.

Тоді позиція щодо глобалізації у банківській сфері була майже одноставна: треба її сприймати тверезим розумом і робити все необхідне, щоб посісти гідне місце в глобалізованому світі; знайти оптимальний ритм і режим адаптації української економіки до світових глобалізаційних процесів. Іншими словами, вли-

тись вчасно й органічно, без помилок і провалів, неминучих за умови відсутності глибокого та продуманого аналізу дійсності. Як свідчить сьогоднішня, на жаль, для вітчизняного банківського ринку без промахів не обійшлося. Окрім того, негативні наслідки глобалізації стали глибоко болісними для країни в цілому особливо під час кризового періоду. Фінансово-економічна криза не могла оминати українські ринки, оскільки вони вже давно інтегровані у світові. Відомо, що будь-яке об'єднання несе за собою взаємозалежність у тій чи іншій мірі.

Отож опираючись на результати нашого дослідження, пропонуємо розглянути плюси та мінуси цього серйозного явища, яке крокує майже всім фінансовим світом.

Так, з інтеграцією українського банківського ринку у світовий очікувалось підвищення рівня капіталізації української банківської системи. Воно мало відбутись в основному за рахунок консолідації банківського сектора, зокрема завдяки злиттю та поглинанню малопотужних банків великими. Аналіз процесів злиття і поглинання комерційних банків в Україні засвідчив, що середній рівень ефективності злиттів і поглинань комерційних банків протягом 2005-2009 рр. був однаковим, і становив 6 балів з десяти, тобто був не дуже високим. Найвищі бали припали на 2008–2009 рр. Фахівці стверджують, що цей факт спричинений ускладненням фінансової ситуації через світову економічну кризу.

Експерти зазначають, що екстремальність умов, за яких ухвалювали рішення про злиття і поглинання, призвели до того, що суб'єкти цих процесів використали максимум резервів із ліквідації непродуктивних витрат і покращення умов обслуговування основних клієнтів. Криза, певною мірою, призве-

**Показники розвитку банківських установ з іноземним капіталом
за період із 01.01.2002 по 01.01.2010 роки [8]**

Показники	01.01.02	01.01.03	01.01.04	01.01.05	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.01.09	01.01.10
Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198	198
Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	184	185
Кількість банків з іноземним капіталом	21	20	19	19	23	35	47	53	50
Частка банків з іноземним капіталом у загальній кількості банків, %	11,11	10,99	10,61	10,50	12,37	18,13	23,74	26,77	25,25
Кількість банків з 100% іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17	18
Частка банків з 100% іноземним капіталом у загальній кількості банків, %	3,17	3,85	3,91	3,87	4,84	6,74	8,59	8,59	9,09

ла до більш тверезого погляду власників і керівників комерційних банків на реалізовані стратегії розвитку організацій, зокрема у таких напрямках, як позиціонування на валютних і фондових ринках, трансфер кредитних ресурсів, участь у проєктах лізингу тощо.

Поряд із цим позитивним фактором впливу глобалізації є розширення спектра банківських послуг, яке, мабуть, породжено ще одним фактором впливу (зазначимо, для українських суб'єктів господарювання) – зростанням конкуренції. Саме вона вимагає від банківських установ розширення фінансового інструментарію та впровадження новацій у цій сфері. Наразі комерційний банк не здивує тим, що пропонує нетрадиційні послуги, серед яких можна виділити такі як: лізинг, факторинг, форфейтинг, довірче управління, консалтинг.

Розгортання сучасних глобалізаційних процесів сприяло припливу дешевого іноземного капіталу в українські банки, завдяки чому обсяги кредитування набули нечуваних обертів. Спочатку ці банки виходили на ринок України з метою обслуговування клієнтів материнської країни (ознаки так званої захисної експансії). Тобто іноземний капітал підтримував іноземний бізнес, розширюючи його тим самим на території країни і створюючи умови для експорту з неї прибутків. Вже пізніше основним мотивом стали ринкові переваги кредитування та пільгові регуляторні умови.

Згідно з логікою речей та елементарних законів ринку, послуги з надання кредитів мали б зменшитись до рівня європейських. Так, наприклад, КБ «Індексбанк» групи Credit Agricole Bank надає кредити під заставу нерухомості під 23% річних. Банк цієї ж групи у Франції на такі ж саме цілі пропонує отримати кредит під 4,5–6% річних. В

Україні зниження не відбулось попри всі очікування потенційних клієнтів банку. Час показав, що саме привабило іноземні фінансові групи на банківському ринку – отримання надприбутків за рахунок високої маржі, яка з 2001 року по теперішній час коливалась від 8,45 до 5,03%, що для європейських фінансових груп є досить високим показником [6].

Окрім того, надмірна активність міжнародного капіталу стала причиною виникнення диспропорцій у національній економіці, створила нерівні умови для здійснення банківської діяльності, негативно вплинула на вартість банківських послуг. Підтвердженням цього стала ситуація, яка склалася у 2008 році. Різке зростання міжбанківського ринку через приплив іноземних коштів спровокувало появу значних розривів між строками залучення пасивів і розміщення активів. Це призвело до незбалансованої ліквідності та процентного ризику [6].

З початком світової фінансової кризи міжнародні банки, уникаючи ризиків, змушені були вивести ресурси з міжбанківського ринку, до чого українські банки не були готові. Вони звикли до можливості отримувати на простих умовах кредити від закордонних банків. Ми підтримуємо думку Л.О. Примостки, і, як підтвердження, хочемо додати, що присутність іноземних банків на українському банківському ринку мала позитивні наслідки лише під час поживавлення економіки. З приходом кризи ми бачимо, що закордонні банки не стали згортати свою діяльність, зменшуючи асортимент послуг. Вони продовжували кредитувати, хоча й під інші, більш жорсткі, умови.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що процеси глобалізації на фінансовому ринку з настанням кризи не почали згортатись – тобто «неви-

дима рука ринку» зробила свою справу. Хоча це завдання передусім має лягти повною мірою на плечі державних органів влади. Кризові явища з часом минають і глобалізація у банківському секторі буде неминучою, тому потрібно готовими зустріти її по-іншому: без помилок, що були допущені у до кризовий період. Ми вважаємо, що уряд має проводити в першу чергу політику протекціонізму, аби запобігти втраті економічного суверенітету країни.

Діяльність іноземних банків на територіях України не завжди збігається з цілями загальнонаціонального соціально-економічного розвитку. Тому різке зниження рівня вітчизняного капіталу у банківській сфері може призвести до відставання деяких галузей економіки через позбавлення можливості кредитування. До таких сфер належать галузі, пов'язані з видобутком та первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів. Основна причина фінансової кризи завжди полягає в асинхронності розвитку фінансового і реального секторів економіки, за якої під час спекулятивної ейфорії на різних сегментах ринку фінансовий капітал самовідтворюється у власному кругообігу і не використовується при фінансуванні виробничих проектів. Розбалансованість товарної та грошової маси є першоосновою фінансових спекуляцій і створює проблеми у регулюванні економікою.

Хочемо зауважити, що після виходу на фінансовий ринок України закордонних фінансово-кредитних установ прийшли й інші суб'єкти господарювання з іноземним капіталом, що в основному надають посередницькі послуги у нефінансовій сфері. Йдеться про цілі групи великих магазинів, мережа яких розташована по всьому світі. Серед них можна виділити супермаркети Ашан (Франція), Нова Лінія (Польща), Практикер (Німеччина), Метро (Німеччина), Кеш енд керри (Польща) тощо. Усі перелічені компанії обслуговуються виключно в банках з іноземним капіталом. Тут проблема полягає не у тому, що закордонні банки забирають гарних клієнтів. Загроза криється у тому, що такі великі конгломерати витісняють з ринків малий та середній бізнес, який в Україні стрімко розвивався до настання кризи. Це і є ще одним побічним ефектом глобалізації на банківському ринку. Тому аби не допустити скорочення підприємств малого та середнього класу, з боку держави потрібно стимулювати їх діяльність або ж,

принаймні, не заважати. Такої підтримки держава наразі не надає, а навпаки, обмежує діяльність малого та середнього бізнесу, підвищуючи податки. Причин, чому уряд пішов на такі кроки, декілька: це й дефіцит бюджету, лобіювання інтересів міжнародних фінансових та не фінансових груп тощо.

Отже, глобалізація для банківського ринку України має низку позитивних і негативних наслідків. До перших варто віднести підвищення рівня якості та розширення асортименту банківських послуг, активне впровадження банківських інновацій та технологій. До другої групи наслідків належать загострення конкуренції на ринку банківських послуг, підвищення ризиків, гальмування розвитку інших промислових галузей економіки, а також опосередковано під впливом кризи згорання малого та середнього бізнесу.

Подальші дослідження варто зосередити на розробці рекомендацій щодо подолання цих наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гринин Л. Е.* Глобализация и национальный суверенитет // Л. Е. Гринин // История и современность. № 1-2005. С. 6-31.
2. <http://www.univer.omsk.su/omsk/socstuds/glob/index.html>
3. *Башиїнська Г. І.* Особливості розвитку глобалізації світової економіки // Національна бібліотека України В. Вернадського - www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_6/7.pdf
4. <http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/GLOBALIZATSIYA.html>
5. *Луцишин З. О.* Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації // Національна бібліотека України В. Вернадського - http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/083612/4_Lucushun.pdf
6. *Примостка Л. О.* Банківська система України: основні тенденції розвитку // Л. О. Примостка / Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. пр. / Відп. ред. А. М. Мороз. 2009. Вип. 13.- С. 104-115
7. *Сундук А. М.* Вплив світової фінансово-економічної кризи на розвиток продуктивних сил України: регіональний аспект / А. М. Сундук. Сайт у мережі Інтернет - http://www.niss.gov.ua/book/StrPryor/11_2009/30.pdf
8. Сайт Національного банку України у мережі Інтернет <http://www.bank.gov.ua>